

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakértői véleménye

A szakvélemény tárgya: Fordítás egyéni, eredeti jellege, felhasználásának jogszerűsége

Ügyszám: SzJSzT-18/19

A megkereső által feltett kérdések:

1. A Kft. 1) által 2017-ben kiadott kötet tekinthető-e önálló szellemi alkotásnak (fordításnak)? Ez milyen ismérvek, jellegzetességek alapján kerül megállapításra?
2. Történt-e szerzői jogi jogsértés a kötet 2017-es kiadása kapcsán? Amennyiben igen, kinek a szerzői jogai sérültek?
3. A fentiek függvényében kérem az okozott vagyoni hátrány mértékét számszerűsíteni, és a számítás módját ismertetni.
4. A Szakértői Testület egyéb észrevételei.

Az eljáró tanács válasza

Ad 1.

Az eljáró tanács a kérdés megválaszolásához összevetette a fantasy regény vizsgálati anyagként megküldött magyar fordításait: a kérdésben is szereplő 2017-es, Kft. 1) által gondozott kiadás fordításának szövegét a Kft. 2) kiadásában 2000-ben megjelent kötet fordításával.

Az összevetés alapján az eljáró tanács álláspontja az, hogy a Kft. 1) kiadás fordítása egyértelműen a Kft. 2) kiadás fordításának szövegét veszi alapul, azt használja fel, a Kft. 2) kiadásának fordítása szempontjából és szerzői jogi szempontból összességében csak minimálisnak nevezhető változtatásokkal.

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: 'Szt.') 4. § (2) bekezdése alapján szerzői jogi védelem alatt áll más szerző művének fordítása is, ha az egyéni, eredeti jellegű. Tekintettel azonban arra a fent hivatkozott, az alábbiakban részletes példákkal alátámasztott tényre, hogy a Kft. 1) kiadás fordítása túlnyomó mértékben a Kft. 2) kiadás fordításának átvételén alapul, a Kft. 1) kiadás fordítása nem tekinthető egyéni, eredeti jellegű, önálló szellemi alkotásnak. Arra, hogy a Kft. 1) kiadás fordítása nem új fordítás, hanem a korábbi Kft. 2) kiadás fordításának átvétele, maga a Kft. 1) kiadás internetes megrendelőlapjának szövege is utal, amikor a kötetet „harmadik, átdolgozott kiadásként” hivatkozta meg (ld. a vizsgálati anyag részeként csatolt feljelentés 2. sz. mellékletét).

Az eljáró tanács mindazonáltal megjegyzi, hogy szerzői jogi értelemben a Kft. 1) kiadás fordítása nem minősül a Kft. 2)-féle kiadás átdolgozásának sem. Ehhez ugyanis szükséges lenne, hogy az átdolgozott alkotás az eredeti műből (a Kft. 2) kiadás fordításából) származó (Szt. 29. §), azonban összességében magában is egyéni, eredeti jellegű legyen (Szt. 4. § (2) bek.). Ez utóbbi kívánalomnak a Kft. 1) kiadásban eszközölt változások nem tesznek eleget: bár kétségtelenül számos helyen módosították – néha csak névelők beiktatásával, néha

szórendcserével vagy jelző megváltoztatásával – a Kft. 2) kiadás fordításának szövegét, összességében azonban ezek a módosítások még nem érik el az egyéni gondolat kifejtés olyan szintjét, amely alapján a Kft. 1) kiadás fordítását már egyéni jelleggel rendelkező átdolgozott műnek lehetne tekinteni.

Azt a megállapítást, amely szerint a Kft. 1) kiadás fordítása önálló szellemi alkotásként nem állja meg a helyét, az eljáró tanács az alábbi példákkal szemlélteti:

- a mű címének fordítása: az eredeti cím fordítása mindkét kiadvány esetében azonosan. Ez szerzői jogi védelemben nem részesülő tükörfordításnak nem tekinthető, nyilvánvalóan a magyar nyelv követelményei és a mű jellege alapján, egyéni megfontolásból választotta a címet a fordító. A mű címének fordítása számos más módon is lehetséges lett volna, ami alátámasztja a Kft. 2) kiadás fordításának egyéni, eredeti jellegét.
- a két fordítás elejének alábbi összevetése szintén egyértelműen alátámasztja, hogy a Kft. 1) kiadás szövege a Kft. 2) kiadás fordításán alapul (a szövegek összevetése a teljes műben hasonló eredménnyel járt). Az eljáró tanács megjegyzi, hogy bár úgy tűnik, a Kft. 1) kiadás szöveg módosításai számosak, ezek egyike sem olyan, amely önálló műfordítói munkát igényelt volna (többségében igeidőváltozások, kisebb nyelvtani módosítások), a szövegegyezések, változatlanul hagyott speciális kifejezések, szókapcsolatok nagy száma (pld. pediglen, siethetnék, bóklászik, böhom) viszont szintén egyértelműen az első fordítás nagymértékű átvételét támasztják alá.

Az egymástól független fordítás lehetőségét teljes mértékben kizárja, hogy mivel a magyar nyelvben nincsen (például a némethez hasonló) kötött szórend, az egyes elemek mondatbeli elhelyezkedése alapvetően befolyásolja a mondat hangsúlyait, fókuszát, így fordítás esetében a szavak sorrendjének megállapítása gyakran – különösen összetett mondatok esetében – önmagában is olyan hermeneutikai műveleteket feltételeznek, amelyek a fordítói munka egyéni, eredeti jellegére utalnak.

Teljes mértékben kizárja az egymástól független fordítás lehetőségét, az olyan, a köznyelvben szokatlan szavak, vagy más a köznyelvhez képest erősen felülretorizált szerkezetek használata, amelyeket szintén egyéni, eredeti jellegű fordításoknak kell tekintenünk.

Az összevetésben három ritka elem található:

- a) a pontosvessző és a kettőspont mint úgynevezett „intellektuális írásjelek” használata nem csupán meglehetősen ritka, de nagyon határozott hermeneutikai döntéseket kíván. A pontosvessző azt jelzi, hogy az a két tagmondat, amelynek a határán áll, többé-kevésbé összetartozik, azonban valamiképpen el is különül egymástól. (Az angol eredetiben a vesszővel vannak elválasztva.) A kettőspont következtetésre utal, és az angol eredetiben két különálló, egymástól sortöréssel is elválasztott mondatot köt össze. Az a fordítói döntés, hogy a két mondatot kettősponttal kapcsolja össze, nyilvánvalóan stilisztikai, esztétikai vagyis formai okokkal magyarázható, hiszen, mint a fordítási szakirodalomban is ismert, az angol nyelvben stilisztikailag neutrálisnak számító rövid mondatok a magyarban felülretorizáltnak hatnak. (A 2017-es kiadás egyetlen változtatása, hogy a kettőspont után nem különálló

mondattal folytatódik a szöveg, ez azonban pusztán a 2000-es kiadás helyesírási hibájának javítása.)

- b) Az eredeti „and this is why” formula fordítása: „ennek oka pediglen a következő” értelmileg pontos fordítás, a köznyelvben szinte alig használt „**pediglen**” azonban (szemben a neutrális és teljesen azonos jelentésű „pedig” szóval), éppen különlegességéből, felülretorizáltságából adódóan egyéni, eredeti jellegű, és teljesen kizárható, hogy két fordító egymástól függetlenül ugyanezt a szót használná ebben az esetben.
- c) A [mondatrészt] értelmileg szintén pontos fordítás (it loses all sense of urgency), azonban itt is föl kell figyelni a „siethetnék” szó különleges, felülretorizált jellegére; szemben a neutrális és ezzel azonos jelentésű „sietség” szóval, ami szintén egyéni, eredeti jellegű megoldásnak tekinthető.

A két szövegváltozatban csak az egyes szavak vagy szószerkezetek szintjén is rengeteg egyéb példát találunk a hasonló egyéni, eredeti jellegű fordítási megoldásokra. Szinte minden esetben tartalmilag pontos fordításokról van szó, azonban hangsúlyoznunk kell, hogy minden esetben számtalan más fordítási lehetőség állt volna a fordítók rendelkezésére.

Ad 2.

Tekintettel arra, hogy a szakértői testületnek megküldött vizsgálati anyag sem a fordító és a Kft. 2) kiadó között létrejött felhasználói szerződést, sem pedig a Kft. 2) kiadó és a Kft. 1) között létrejött adásvételi/jogátruházási szerződést (illetve annak a vizsgálat tárgyává tett műre vonatkozó részét) nem tartalmazza, az eljáró tanács csupán az alábbi általános megállapítások megtételére szorítkozhat.

Az Szjt. 42. § (1) bekezdése szerint felhasználási szerződés alapján a szerző engedélyt ad művének a felhasználására, a felhasználó pedig köteles ennek fejében díjat fizetni. A felhasználási szerződést írásba kell foglalni (Szjt. 45. § (1) bek.). Az (egyik) eredeti fordító és a Kft. 2) kiadó közötti felhasználási/kiadói szerződés ismerete nélkül azonban nem állapítható meg többek között

- hány példány kiadására adott engedélyt eredetileg a fordító a kiadónak;
- milyen időtartamon belül;
- a fordító kiadónak adott felhasználási engedélye az Szjt. 46. § (1) bekezdése értelmében kiterjedt-e arra, hogy a kiadó a megszerzett felhasználási jogokat harmadik személyre (jelen esetben egy másik kiadóra, a Kft. 1)-re átruházza.

Abban az esetben, ha a fordító és a Kft. 2) kiadó között létrejött felhasználási szerződés engedélyezési kereteit a Kft. 1) kiadása bármilyen szempontból meghaladja, a szerzői jogi jogsértés megáll. Az eljáró tanács megjegyzi azt is, hogy még abban az esetben is, ha a fordító és a Kft. 2) kiadó között létrejött felhasználási, valamint Kft. 2) kiadó és a Kft. 1) közötti adásvételi/jogátruházási szerződés alapján megismerhető jogátruházási lánc alapján a Kft. 1)-nek nem kellett az újabb kiadásra a fordítótól engedélyt kérnie, sérülhetett a fordító felhasználásért járó díjazáshoz fűződő joga, amennyiben jogdíjat az újabb kiadás után nem kapott. Ugyancsak az eredeti felhasználási szerződés ismerete alapján válaszolható meg

egyértelműen, sérült-e a fordító névfeltüntetési joga (Szjt. 12. §. (1) bek.): ez az Szjt. szerint kötelező (ld. Szjt. 12. § (1) bek.) és csak akkor zárható ki, ha a fordító a Kft. 2) kiadóval kötött felhasználási szerződésben kifejezetten engedélyezte fordításának névfeltüntetés nélküli megjelenését (ami nem gyakori).

A feljelentéssel érintett fordító felhasználási és személyhez fűződő jogaira vonatkozó fenti megállapítások – azonos tényállás esetén – a másik (társ) fordító vagyoni jogainak megsértését is eredményezhették (a névfeltüntetési jog kivételével, mivel a társfordító neve a Kft. 1) kiadványon feltüntetésre került).

Ad 3.

Az eljáró tanács az alábbiakban csupán a vagyoni hátrány mértékének megállapításához szükséges szempontok ismertetésére szorítkozhat, az alábbi okok miatt:

- mint azt az eljáró tanács a 2. kérdésre adott válaszában kifejtette, a rendelkezésére álló dokumentumok alapján a szerzői jogsértés ténye jelenleg teljes bizonyossággal nem megállapítható;
- mivel a vagyoni hátrány megállapításának alapjául szolgáló felhasználási díjakat jogszerűség esetén a felek (a szerző/fordító és a felhasználó) megállapodásának kellene meghatároznia, a Szerzői Jogi Szakértő Testület gyakorlata szerint eleve csak hozzávetőleges tételek vagy a vagyoni hátrány mértékének meghatározásához szükséges ismérvek határozhatóak meg a szakvéleményadás során.

A vagyoni hátrány, vagyis a vagyonban okozott kár és az elmaradt vagyoni előny meghatározásánál szerzői jogsértés esetén minimum azt az összeget kell figyelembe venni, ami a jogosultat a jogszerű felhasználás ellenében ténylegesen megillette volna (az őt megillető jogdíjat). Az ilyen díjazás megállapítása azonban legtöbb esetben, mint arra fentebb hivatkoztunk (így a jelen ügy tárgyává tett esetben is) a felek közötti megállapodás tárgyát képezi.

Jelen ügyben a 2. pontban hivatkozott megállapodások ismeretének hiányában még az sem ítéhető meg pontosan, „csupán” jogdíjfizetési, vagy engedélykérési kötelezettségének sem tett-e eleget a Kft. 1) (esetleg ilyen kötelezettségei a korábbi megállapodások jogosultsági láncolata alapján egyáltalán nem álltak fenn).

Abban az esetben, ha a felek korábbi megállapodása a mostani felhasználás ellenértékét nem határozta meg, a piaci gyakorlatban az adott (jelen esetben: fordítói) területen szokásos díjazást lehet figyelembe venni. Ennek mértékére azonban több, jelen ügyben szintén ismeretlen szempont is kihathat, mint pld. a fordítást tartalmazó kiadvány megjelenési példányszáma, a felhasználással elért bevétel stb.

Mіндеzen szempontokra tekintettel az eljáró tanács a vagyoni hátrány összegszerűségére vonatkozóan csak arra a megállapításra szorítkozhat, hogy a feljelentésben megjelölt, polgári igényként érvényesíteni kívánt 180.000,- Ft fordítói jogdíjként és ebből következően a vagyoni kár alapmértékeként a szerzői jogi jogsértés fennállása esetén eltúlzottnak nem tekinthető.

Ad 4.

Az eljáró tanácsnak egyéb észrevétele nincs.

Budapest, 2019. augusztus 29.

dr. Karsay Enikő
a tanács elnöke

dr. Gondol Daniella
a tanács előadó tagja

dr. Mészáros Márton
a tanács szavazó tagja